

סימן ג'

בענין פסיק רישא בשביעית

אוצר החכמה

הנה נשאלתי פעמים רבות אם מותר לגרוף לתוך חצר או גינה את מי השטיפה דרך מרזב, והנני לבאר את הנלענ"ד שמותר לעשות כן, וק"ו שמותר להפעיל מזגן אף שהמים מטפטפים ממנו לתוך גינה או חצר.

אוצר החכמה

דברי יוסף
קט"ז ע"ב

א

בפסחים כתב דפסי"ר אסור בכל מידי דאורייתא, י"ל דנקטה משום שאר איסורים" ובחת"ס שם הבין בזה דבשאר איסורים מודה המג"א דפסי"ר מותר בדרבנן ולא החמיר אלא בשבת, ולפי"ז יש להקל בני"ד, אך במחצית השקל שם ביאר את דברי המג"א בד"א עי"ש. ובאמת צ"ע לחלק בין שבת לשאר האיסורים ולהקל טפי בשאר איסורים, והלא איפכא מסתברא דאם בשבת אסור אף דבשבת בעינן מלאכת מחשבת ק"ו בשאר איסורים, וגם המהרש"ם בדעת תורה שם, ובשו"ת ח"א סי' קכ"ב החמיר בפסי"ר בדרבנן בכל האיסורים עי"ש, ואף שהגרי"א בבאר יצחק או"ח סי' ט"ו נקט עיקר כדעת התה"ד דפסי"ר מותר בדרבנן, אין להקל בזה נגד דעת המג"א והמשנ"ב.

הנה איסור משקה מים לזרעים בשביעית אינו אלא מדרבנן, כמבואר במו"ק ב' ע"ב, וברמב"ם פ"א משמיטה ויובל ה"ג וה"י, ומשום כך הקילו בהשקאה והתירו להשקות את בית השלחין, דלא אסרה תורה אלא זורע וזומר וקוצר ובוצר, וכיון דאין כאן אלא איסור דרבנן באנו למחלוקת התרומת הדשן והמג"א בדין פסי"ר בדרבנן. דעת התרומת הדשן סי' ס"ד דפסי"ר בדרבנן מותר, אך המג"א כידוע פוסק שלא כהתה"ד ואוסר פסי"ר אף בדרבנן כמבואר בסי' שי"ד סק"ה ובסי' של"ז סק"א, וכ"ה במשנ"ב שי"ד סק"י"א, וכ"כ בשו"ת חת"ס יו"ד סי' ק"מ.

אך אפשר דאיסור שביעית קיל בזה מאיסור שבת, דז"ל המג"א בסי' שי"ד שם בתו"ד "אף שהרא"ש

אמנם בני"ד הוי תרי דרבנן דהלא נקטו כל האחרונים דשביעית בזה"ז דרבנן, והשקאה אינו אסור אלא מדרבנן, וגם הוי פסי"ר דלא ניחא ליה, דודאי לא ני"ל בגידול פראי בפינה אחת בגינתו שאין בה שום יופי, ופסי"ר דלא ניח"ל בתרי דרבנן התירו האחרונים, עיין סימן שט"ז ס"ב ברמ"א ובמשנ"ב סקט"ו ובשעה"צ ס"ק י"ח, וכ"ה בשעה"צ סי' של"ז ^{אוצר החכמה} סק"ב, ובחזו"א או"ח סי' נ"ב אות ט"ו,

ואף בניח"ל מבואר במשנ"ב דשרי עיין סי' רנ"ז סקי"ד ובסי' שכ"א סקכ"א ואין להאריך.

אמנם בשביעית באמת אין נפ"מ בין ניח"ל ללא ניח"ל אלא לפי שיטת הערוך דפסי"ר דלא ניח"ל מותר בכל איסורי תורה, אבל לשיטת התוס' דהוי משאצל"ג אין בזה היתר, כמ"ש התוס' במו"ק י"ג ע"א וגיטין מ"ד ע"א וכמבואר לקמן.

ב

ולשיטת החזו"א יש טעם אחר להקל בזה, דהנה חדית לן החזו"א בכמ"ק דאין איסור תורה בשביעית אלא במתכוין למלאכה אבל בדבר שאינו מתכוין אין זה עבודת הארץ האסורה, וכאשר מוכח ממעשיו שאינו מתכוין למלאכה מותר אפילו מדרבנן כ"כ בסי' י"ח אות ו', ובסי' י"ט אות ב' וד' ובעיקר באות י"ד שם. ומקורו מהמבואר בשביעית פ"ד מ"ד "המדל בזיתים, ב"ש אומרים יגום וב"ה אומרים ישרש, ופי' ברע"ב שנוטל אחד כדי לעשות מקום לעצים אחרים שיתעבו ויגדלו, ותיקנו שלא ישרש כדי שלא יראה חורש באדמה. והקשה התוי"ט דמ"מ עובר על עצם התיקון של עצי הזית, והביא את דברי הרמב"ם בפירושו דמיירי שמכוין לצורך עצים

וצריך אותם להסקה וכתב לפרש כך גם את דברי הר"ש והרע"ב, וכ"כ שם במ"ו "המזנב גפנים והקוצץ קנים, ר' יוסי הגלילי אומר ירחיק טפח ר"ע אומר קוצץ כדרכו" וגם שם כתב התוי"ט דע"כ מיירי שצריך לעצים דאל"כ הוי זומר ואסור. וכ"ז תמוה לכאורה דמ"מ הוי פסי"ר, וע"כ צ"ל דכיון דהוי דבר שאינו מתכוין ועושה בשינוי מותר לכתחילה. ועוד הוכיח החזו"א יסוד זה מדין סיקול אבנים בפ"ג ובפ"ד עי"ש, ומדברי הירושלמי שמותר ללמד את הפרה לחרוש אעפ"י שהשדה נחרשת ואין בזה איסור אף דהוי פסי"ר עי"ש בדבריו העמוקים.

ובדרכו כתב החזון איש לפרש את דברי התוס' בסנהדרין כ"ו

ע"א שכתבו דמה שאמרו שם דאם לעקל בית הבר הוא צריך מותר לומר עצים מיירי באופן דקשה לאילן, וביאר החזו"א דאין הכונה שקשה ממש לאילן אלא שאינו זומר כדרך עובדי האילנות באופן שמועיל ביותר לאילן עי"ש.

ואף שמדברי האחרונים שם במשנה ו' מבואר לכאורה שלא הבינו משנה זו בדרכו של החזון איש ובאו ליישב קושיא זו בדרכים שונות והצד השוה שבהם דמיירי באופן שקשה ממש לאילן, בפאת השלחן כתב דזומר הוי כשקוצץ ענפים יבשים ובמשנתנו מיירי בקוצץ לחים, בתפארת ישראל כתב דהזומר חותך מלמעלה וזה חותך מן הצד, במשנה ראשונה כתב שזומר קוצץ את כל הענף וזה רק חלקו, מהרי"ל דיסקין כתב דהמשנה מיירי שקוצץ את כל הענפים ומניח רק הגזע וזה מזיק לאילן ולא מועיל, ומכל דבריהם משמע לכאורה דלא נקטו כהבנת החזון איש.

אך באמת נראה כדבריו מפשטות דברי הרמב"ם בפיה"מ והתוי"ט שם וכן מדברי הרמב"ם פ"א משביעית הלכה כ"א-כ"ב "אין קוצצין בתולת השקמה

בשביעית כדרך שקוצצין בשאר השנים מפני שקציצתה עבודת האילן, שבקציצה זו תגדל ותוסיף, ואם צריך לעצים קוצצין אותה שלא כדרך עבודתה, כיצד קוצצה מעם הארץ או למעלה מעשרה טפחים", הרי שהרמב"ם לא כתב שצריך לקצוץ באופן שמזיק לאילן אלא די בכך שאינו קוצץ כדרכו, וסתימת לשונו ראייה גדולה היא להבנת החזו"א, (ועיין מש"כ הבית מאיר באו"ח סימן תמ"ד דיפה בעיניו סתימת הראשונים מפירושן של אחרונים ודו"ק).

ולאחר ההתבוננות נראה יותר דאף מדברי הראשונים נראה כעיקר שיטת החזו"א, דהלא אף באופן שהזמירה קשה לעץ מ"מ הוא מצמיח בפועל וע"כ דאף שהוא מצמיח כיון שאין בזה תועלת לעץ ולא ניח"ל בהצמחה זו אין בה איסור כלל. אמנם יש שקוצץ את כל הענפים וזה הלם לעץ עד שהוא אינו מצמיח כלל, כך נתברר לי מפי מומחים חקלאיים אך משיטת רוב האחרונים הנ"ל, מיירי באופן שאכן מצמיח אך מ"מ אין זה לתועלת, כמבואר.

ג

תועלת כלל בהשקיה זו דכאשר משקים השקיה מוגזמת במקום אחד ובפרט

ובנידון דידן נראה דלכולי עלמא מותר, דהלא באמת אין

איסור אף דמכל מקום ברור שהוא גורם שהאילן יתגדל ויתעבה, אלא דכיון שגידול זה אין בו טובה ותועלת אין בזה איסור כלל בשביעית, (שלא כגדר מלאכת שבת דבכל אצמוחי אילנא יש איסור זורע ודו"ק), וה"ה בנידון דידן דגידול זה של המים הנשפכים במקום אחד ממרזב או ממזגן אין בו שום יופי ותועלת אלא נזק וכיעור בלבד, וברור שאין בו איסור כלל.

כאשר המים נשפכים מגובה ומכים בחוזקה על הדשא והצמחים יש בזה נזק גמור ולא תועלת, דמחד הצמחים גדלים פרא ומאידך הם נפסדים בצבעם ובאיכותם ובפרט במי שטיפה שיש בהם גם חומרים קשים וחריפים המפסידים את הצמחים, וא"כ אין בזה איסור כלל, דהלא גם לדברי האחרונים הנ"ל וגם מפשטות לשון התוס' בסנהדרין מבואר דהזמר באופן שמזיק לאילן אין בו

ד

הנצרכת לקיום הצמחים, ובגמ' בריש מו"ק וברמב"ם בפ"א הלכה י' משמע דאין בזה הגבלה כלל והתירו להשקות בית השלחין כדרכן ללא אומד וצמצום, וצ"ע עדיין, ומ"מ יש בזה עוד צד להקל.

ועוד דהרי באמת יש לעיין בשדה השלחין אם יש הגבלה כלשהי באופן השקייתו, וראיתי בספר משפטי ארץ פ"ז הערה ס"ו שמרן הגרי"ש אלישיב שליט"א מחמיר בזה ונוקט דאין היתר אלא להשקות בכמות

ה

בגרמא, כמבואר ברמב"ם פ"ב ה"ב מהל' רוצח דהגורם מיתה לחבירו עוון הריגה בידו אף שאין דינו מסור לבי"ד, וכן מבואר בב"ב דף כ"ב לענין גרמא בנוזיקין דיש בו איסור אף שפטור מן התשלומין, הרי דכל שאיסורו בתוצאת המעשה יש בו איסור תורה אף בגרמא, ויש לדון כע"ז בשביעית, דשאני שביעית משבת ביסוד גדרה דבשבת האדם מצווה לשבות דלמען ינוח כתיב,

והנה כל הנ"ל נכון בין במרזב ובין במזגן, ובמזגן יש להקל עוד משום דאין כאן אלא גרמא בלבד, ואף בשבת החמור אמרו גרם כיבוי מותר, ואף שלכאורה יש לחלק בין שבת לשביעית בדין גרם מלאכה, וכתבתי במק"א דאפשר דבגרמא עובר עכ"פ על העשה ד"ושבתה הארץ שבת לה" ו אפשר דעובר אף בלאו, דכל שמהות העבירה בתוצאה ולא במעשה יש בו איסור אף

ובשביעית האדמה היא שצריכה לשבות ד"ושבתה הארץ" כתיב (ועיין בזה לעיל סימן א' בחילוק שבין שבת לשביעית), וכיון שהאדמה צריכה לשבות אפשר דאף גרמא אסורה.

אך באמת נקטו האחרונים דגם שביעית גרמא מותרת, וכך מבואר בחזון איש שביעית סי' כ"ה אות נ"ח וסי' כ"ז אות א' (אלא שחידש לן כמה הגדרות בדיני גרמא גופא, אך מ"מ לא חילק בין שבת ושביעית ביסוד דין גרמא, ובמי המזגן ברור לכל הדרכים דאין כאן אלא גרמא בעלמא ועיין בזה לקמן סימן ד', ואין להאריך).

ובאמת נראה דאף כאשר מהות החטא בתוצאה גרמא מותרת, דהלא אף במחיקת השם גרמא מותרת כמבואר שבת ק"כ ע"ב ואף במטיל מום בקדשים לא אסרו גרמא אלא

משום דכתיב "כל מום לא יהיה בו" כמבואר בביצה כ"ז ע"ב ועי"ש ברש"י ומהר"ם שיף, וע"כ צ"ל דשאני מצוות שבין אדם לחבירו כרציחה וגזילה וכדו' שבהן אף בגרמא יש איסור גמור, והארכת בזה במק"א.

וברור לענ"ד משום כל הנ"ל דמותר לכתחלה להפעיל מזגן בשביעית, וכן לגרוף מי שטיפה לגינה, וצריך לי עיון על מש"כ בדרך אמונה למרן הגר"ח קנייבסקי שליט"א בשמיטה ויובל (פ"א בציון ההלכה ס"ק י"ח) בשם מרן הגריש"א שליט"א שאסור, ולענ"ד אין מקום להחמיר בזה.

ושוב שאלתי את פי הגר"ח"ק על דבריו בדרך אמונה ואמר שאכן אין להחמיר בזה אלא אם כונתו להשקות את הגינה בדרך זו, וכן שמעתי שוב ממרן הגריש"א שליט"א.

ו

בדבר שאינו מתכוין אף במקום פסי"ר וכ"כ ברא"ש יוסף להפמ"ג עי"ש, פשוט דעיקר ההלכה בזה כדעת השו"ע והרמ"א וגם מסברא אין כל הכרח בדברי האחרונים הנ"ל וז"פ, אך לענ"ד יש לחלק טובא בין הא דשבת לני"ד כפי שנתבאר, (ועיין בזה לקמן סימן כ"ד).

והנה לגבי מלאכת שבת מבואר בסי' של"ו ס"ג בדברי המחבר והרמ"א דהנוטל ידיו על גבי צמחים חייב משום זורע כיון דהוי פסי"ר, ואף שהבאתי במנחת אשר לשבת סי' ס"א דהמהר"ל חולק עליהם בזה ונקט דכיון דאיסור השקאה אינו אלא משום הצמיחה שלאחר זמן אין בו איסור